

ספר הזוהר - זמן חיבורו ומחברו

היתכן שרשב"י כתב כן לשבח את החכמה יוונית?

בזוהר פקודי: אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹס, דָּא מְלָכוֹת יוֹן. (דאינון קריבין לארחי מיהמנותא)¹

ובזוהר חדש: הָכָא אִיהוּ רִזָּא דְאַרְבַּע מְלָכוֹן, דְּסִחְרָן כּוּלָּא. רִיחַ סַעְרָה, דָּא מְלָכוֹת כְּבָל. עֲנָן גְּדוֹל, דָּא אִיהוּ מְלָכוֹת מְדִי. וְאֵשׁ מְתַלְקַחַת, דָּא אִיהוּ מְלָכוֹת אֲדוּם. וְנִגָּה לֹו סְבִיב, דָּא אִיהוּ מְלָכוֹת יוֹן, דְּסִחְרָא לֹון נִגָּה, וְלֹא בָּהּ נִגָּה, דְּכַתִּיב בָּהּ סְבִיב. בְּגִין דְּלִית כְּבָל מְלָכוֹן, דְּאִינון קְרִבִין לְאוֹרַח מְהִימְנוּתָא, פְּנוּתִיָּהּ. אוּף הָכָא בְּאִינון קְלִיפִין, לֹאוּ מֵאן דְּקָרִיב לְמוֹחָא, כְּהָאִי. וְהָאִי סִחְרָא לִיָּה נִוְגָה, וְלֹאוּ בִּיָּה נִגָּה, אֶלָּא נִפְקָא מִגּוֹ מוֹחָא, וְנִהִיר סִחור סִחור

אלא מקורו מספרי הרמד"ל. ספר משכן עדות של הרמד"ל:

ואמרו על חכמי יון הקדמונים שהם היו חכמים קרובים על דרך האמת והם היו יודעים בסוד חכמתם שהיא קרובה אל האמת יותר מאותם הבאים אחריהם והם בצד החכמה ידעו במשקל כל גבולות הארץ במחלוקתם ונגלה להם מאד מסוד החכמה ענין המקום הזה [מקום גן עדן] וכי הוא באקלים ידוע במחלוקת הארץ וידעו באמת כי שם בתוך הגן בטוע בטע נעמן והוא עץ החיים וגם עץ הדעת טוב ורע בטועים שם אשר בטע ה' אלקים בעולם הזה . . . וגם כי מצאו בסוד החכמה המקום לא מצאו סוד להט החרב המתהפכת ואם מצאו לא נשמרו מן החרב . . . וחכמים כאלה לקחו עצתם ללכת אל המקום ההוא בדרך נהר פרת במרוצת המים למעלה וליכנס בגן ולאכול מעץ החיים ואכל וחי לעולם אמנם כי הוא ית' משיב חכמים אחור ודעתם יסכל . . . עד אשר קרבו אל המקום ויראו אותו מרחוק בטרם יתקרבו אליו והחרב שלח תץ בעברתו וברק ממרורתו ולחך אותם כלחוך השור את ירק השדה ונשרפו ונאבדו מן העולם כי חוק החרב כל הקרב אליו נשרף שיעור מיל סביבו²⁶.

מקורו ספר "אסף הרופא וכדרכו של הרמד"ל בכתביו לשבח מקורותיו

... וחכמי מוקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מצרים החלו לחבר ולנחש במזלות ובכוכבים ללמוד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר בן אור בן כשד וכל מעשי החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד קום אסקלופיוס אחד מחכמי מוקדון וארבעים איש עמו מן החרטומים מלומדי הספרים הנעתקים וילכו חכמי מוקדון הלוח בארץ ויעברו מעבר להודו אל ארץ קדמת עדן למצא מקצת עצי הרפואה — ועץ החיים למען תגדל תפארתם על חכמי הארץ, ויהי בבואם אל המקום ההוא וימצאו את עצי המרפא ועצי עץ החיים וישלחו ידם לקחתם ויברק ה' עליהם את להט החרב המתהפכת ויתלהטו כלם בשביבי הברק

ומסתברא מילתא שדברי אסף הרופא היוו השראה למה שנמצא בזוהר כי תצא משמיה דרשב"י עצמו: וְהָשֵׁד הָזֶה הוּא כְּמוֹ הַמָּטָה שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁהִתְהַפֵּף מִמָּטָה לְנֶחֱשׁ... אִינון מְאִרִי פִילוֹסוֹפִיָּא, אֶצְטַגְנִינִי יִשְׂרָאֵל, דִּידְעִין מְאִי דְהָהּ, וּמְאִי דְעִתִּיד לְמַהֲוִי, מְאוֹתוֹת דְּחֻמָּה וְסִיחְרָא. מוֹטִיב הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת הַפּוֹעֶלֶת מִמְרַחֵק "מִל" חוּזר בְּסִדֵּר גֵּן עֵדֶן כְּמַעֲט בְּאוֹתָם הַמִּילִים. מִדְּרַשׁ זֶה הוּא מַעֲשֵׂי יְדֵי הַרְמַד"ל כְּאִשֶּׁר הוֹכַח.

¹ ברוב הכת"י מופיע בלי סוגריים.

הרופא מקרטינא

ועד"ז זוהר תמוה פרשת בלק: עֲכָשׁוּ יֵשׁ לְדַעַת, תְּהִי, שֶׁהוּא קוֹ יֵרֶק, מִהוּ קוֹ יֵרֶק? אֵלָּא מִצָּאנוּ בְּסֵפֶר הָרֹפֵא מְקֻרְטִינָא, וְיִוְדֵן שֶׁל קְסָרִי שְׁמוֹ, וְקוֹרְאִים אֶת שְׁמוֹ הָרֹפֵא הַקְרְטִינָא, מִשּׁוֹם שֶׁהוּא גָדוֹל עַל כָּל הָרֹפְאִים וְנִכְבָּד בְּחֻמָּה. וְכֵן אוֹמְרִים בְּלִשׁוֹן פְּרָסִי לְאָדָם נִכְבָּד. וְהוּא הִיָּה אוֹמֵר, וְהָאֶרֶץ הִיָּתָה תְּהִי, מִה זֶה תְּהִי? הוּא קוֹ יֵרֶק שֶׁמְקִיף כָּל הָעוֹלָם, וּמִי הוּא? קִלְפַת הָאֶגוֹז, וְזוֹהִי הַקְלִפָּה הַחִיצוֹנָה, שֶׁהִיא יִרְקָה.² לְפָנִים מְמַנּוּ - בִּהוּ. אוֹתָן אֲבָנִים מְפֻלְמוֹת שֶׁמֶהֱן יוֹצְאִים מֵיָם. מִתְּהִי נִמְשָׁךְ עוֹר וּבָשָׂר. מִן בִּהוּ נִמְשָׁכוֹת הָעֵצִמוֹת.

ולכא' ברור שכוונתו לספרו של הרופא הגדול היהודי שגר בארץ רומי "שבתִי דונולו" על ספר יצירה שחיבר ספרי חכמה ורפואה והוא חי בסוף זמן הגאונים...

ספר חכמוני

40

האל מרוחו הקדוש בכחו הגדול, הוציא מים מלחלוהו הרבה לאן שיעור ומדרה, וחקק וחצב במים ההם תדו ובהו רפש ושיט, הא כיצד, נעשה הרפש והשיט שדוציא תדו, זה קו ירוק שמקף את העולם מסביב, והוא כדבר רק וחושך שאין בו מושב בריות ככתוב, (ישעיה מ"ח) לא תדו בראה לשבת יצרה, וכתוב (שם ל"ד י"א) ונטה עליה קו תדו ואבני כדו, ובהו אלו אבנים מפולמות המשוקעות בתוהו, ומכניהם המים רבים יוצאים, ⁽¹⁾ כדכתיב קו תדו ואבני רדו: המים ההם מנשא הרבה במי מרונה, הציבו במי חומה סבבו ורכים: ⁽²⁾ וכמו שברא בעולם ארץ עבה וקשה וארץ לחה ורכה, כן ברא באדם בשר ועור, הבשר נד הארץ הרכה והעור נד הארץ הקשה והעבה: וכמו שברא בעולם אילנות ועשבים העושים פרי השלפוחית: וכמו שעשה אבני ⁽⁷⁾ הארץ למטה ממנה, כן עשה יסוד בנין כל הגוף את עצמות העצה מזה ומזה ושתי הרכים: וכמו שעשה אבנים מפולמות המשוקעות ⁽⁸⁾ בתוהו אשר מכניהם המים יוצאים בו, הוּא הוֹדֵה וְהוּא הַרְבֵּה לִשְׁמַח אֲרֻחוֹת טַח דִּירוֹת טַח דִּירוֹת דִּירוֹת (9)

וכן בזוהר נשא:

תַּאנָּא, כָּל אֵינֻן תְּקוּנֵי דְלֵעִילָא, דְּבִגּוּפָא קְדִישָׁא, (בדכר ונוקבא) כָּלְלָא דְאָדָם, אֲתַמְשִׁיף דָּא מִן דָּא, וּמִתְאַחֲדֵן דָּא בְּדָא, וְאֲשָׁקִין דָּא לְדָא. כְּמָה דְאֲתַמְשִׁיף דְּמָא בְּקֻטְפִין דְּוִרִידִין לְדָא וּלְדָא, לְהִכָּא וּלְהִכָּא, מֵאֲתֵר דָּא לְאֲתֵר אַחְרָא, וְאֵינֻן מְשָׁקִין (ס"א קסטין)

² בזהר מובא הרבה פעמים סודות קליפת האגוז כנגד הד' קליפות, ומקורו לכא' בכתבי ערוגות הבושם תלמיד ר' יהודה החסיד: וכן חכמת אגוז כמו שנ[אמר] "אל גינת אגוז ירדתי" שפי[רש] אל חכמת אגוז - שבאגוז רמז הקב"ה זכר לנפלאותיו כאשר כתב ה"ר אלע[זר] וזה לשונו: "תבין ותדע כי הקף החיות כעין אגוז גדול, וכמ[ו]ן שהאגוז שני קליפות כן הקף האש מקיף החשמל, וחשמלה שני מני זוהר צחצוחית אש מזהרית וצחצוחית מראה ברד מצד אחד, ולכך חצי שנה חום וחצי שנה קור, ולאותם שני מיני זוהר מוקף זוהר ירוק

ספר הזוהר - זמן חיבורו ומחברו

דגופא (נ"א לגופא). אשקין דא לדא, מנהרין דא לדא. עד דאנהירו פלהו עלמין, ומתברקאן בגיניהון.

ומקורו בדברי שבתי דונולו הרופא:

האל נהרות להשקות את העולם, כן עשה בטף האדם וריון דם גדי
הדם המושכן ⁽¹⁾ את הדם להשקות את כל הטף: ⁽²⁾ וכמו שיוצאים

זוהר במדבר רי"ט: פליות אש, שמבשלות זרע שיוירד מהמח.

וכבר רבים תמהו שהוא נגד המציאות ומסתמא גם זה למד חכמינו הרמד"ל מחכמת הרופא מקרטנאה..

השיחה עם הקול, כי דם ⁽⁵⁾ החושבים ומגרים השיחה עם הקול
ומגרים המשגל כי בתוכן יתלבן הורע, כי ראשית הורע אדום הוא
כדם, ומרוב חים הכליות מתלבן, ועובר מתוך נידהם לנידי
המכושם והערה, ומן ב' הכליות יבא הסידום כי אם יכזה אדם
המרות טוהר וכל ב' הכליות מרחיב ומושה הרות: ואז"ל מושה

וכן הרבה מהזוהר על הטחול מרה וכבד לקוחים משם.

עוד מהרופא הקרטינאי...תיקון ס"ט

נפלת בבי מרעא, ואתפנשו כל אסיין לגבה, ולא הוו יכלין למנדע מרעא דילה, אסיא
קרטנא הנה תמן דהנה אשתמודע בדפיקו, בעשרה מיני דפיקין דבעי לאסתפל
בהון אסיא, לקבל עשר אצבעין (בא הרופא הקרטינאי..הרופאים מסתכלים בעשרה
מיני דפיקות במישוש היד) מסטרא דודפיקו דיליה תמן במשקל, לא סליק ולא נחית,
די במיא נחית לגבי צדיק נביעו לגביה באריכו, וסליק ביה באריכו דתקיעה, באשא
איהו דפיקו בשברים בתבירו, ..., בינוני ודא תרועה, קול דממה דקה לגבי שכינתא
תתאה, תמתי, תם ההוא דפיקו בגין דהביאו לה בחדשאי.

ומקורו כמובן בכתבי שבתי דונולו אשר תרגם מדברי "אסף הרופא" שחיה בזמן הגאונים.

ומקורו מהחכמוני:

מן הטחול ומן המרה השחורה השכונה בטחול ⁽⁴⁾ בתוכו : וכמו שיוצאה הרעה לעולם מצפון , כן יוצא כל חלי רע וקשה מן המרה השחורה השוכבת בטחול ⁽⁵⁾ בצד שמאל : וכמו בצד צפון של עולם מדור כל המזיקים והזיקים והזועות והרוחות והברקים והרעמים , כן הוא מדור ⁽⁶⁾ המרה השחורה השוכבת ⁽⁷⁾ בטחול לצד שמאל שממנה תולדת כל חלי רע וקשה , כמו השחפת הרביעית וכל מיני שגעון

הדם המושכין ⁽¹⁾ את הדם להשקות את כל הגוף : ⁽²⁾ וכמו שיוצאים בעולם מצד דרום הנגב והוא תימן והוא צד ימין של עולם החום ושללי וגשמי ברכה , כן יוצאין בדבר האל בצד ימינו של אדם החום מן המרירה האדומה התלויה בכבד , וכן יוצא לחלוח הדם מן הכבד שבצד ימינו של אדם : וכמו שהשלג יוצא והקור והברד מצד צפון

תיקון כ' : ואותן ארבע תקופות, שתי זרועות ושתי שוקים, שנים עשר מזלות, שנים עשר פרקים שיש בהם, וכנגדם שנים עשר חדשי השנה ואינון ו' ו'.

המוח טובה וזנב המוח עושה רעה : וכמו שברא האל ית' שנים עשר מזלות ומנהיג את העולם בהם כן ברא באדם י"ב נתחים ב' ידיים וב' אמות וב' זרועות ⁽³⁾ וב' רגלים וב' שוקים וב' ירכים : וכמו שקבע האל שש מזלות בדרום ושש בצפון , כן קבע האל להיות ⁽⁴⁾ נתחים אלה באדם ששה בצד ימינו וששה בצד שמאלו של גוף : וכמו

זוהר במדבר-פרשת פנחס -דף רי"ט ע"א : ומשום שאברהם הוא מים, שם זרעו בגלות אדום, ומשום זה פכד לימין אברהם. ומרה, שהפכד הוא חרב שלה, היא מרה, נאמר בה (משלי ה) ואחריתה מרה כלענה. ואם מתרבים החטאים בבני אברהם, שהם בגלות אדום, נכבד בו החלי עליהם מצד הפכד. זרוע ימין צריך להלקות, להקיז ממנו דם. שמי שלקחו ממנו כאלו שפכו דמו, ונשאר עני, שעני חשוב פמת.

ספר הזוהר - זמן חיבורו ומחברו

ואם החטאים מתרבים מצד בני יצחק, שהם (בגלות) בין ישמעאל, בית חליו יכבד מצד טחול שבשמאל, וצריך להקזי זרוע שמאל, ולא יותר. ואם מתרבים החטאים בבני יעקב, שהם אחוזהם לשני צדדים, שהם מפזרים בבני עשו וישמעאל, הרי החלי נכבד על הגוף, וצריך להקזי משתי זרועות. ואם כל השלשה במחלות כאחד, הרי החלי עלה לראש, וצריך להקזי ורידי הראש, ושלשת אלה נעשו מרכבה לאדם הראשון ולאבות, ובהם התחזקו לסבל יסורים, להגן על הדור לארבעת צדדי העולם

אסף הרופא:

הדם, ויתחבר מותק חכמה מן הדם וירע לגוף וישלל גופו. רק לבר אדם יבאם האדם פאם מאומה פגוף הימני מתגרת הדם, ראוי לו להקזי מזרוע הימני. פי אדם יקזי גופו צד הנפאם, יותר ימנהר הפאם

פאישון יימני ער כחות העינים במפני להת הלחה (27b). ואם יהיה החולי במפני המורה השחורה וחרם והלחה, פואת תדע פי מתקרב פי שלשתם, רפואתם: לחקק דם באמצע ראשו ובין העורה ובין הלחיים מתחת פלי המזין ומשני עברי המזלר ובעמק הערה,

(43) ואם הגריבו ימי החולי מלפנים ותחזק בו המורה בחמתה ער החפץ במאחו לירקון, הדל מלהעקרו פל מנחתה ער תקחו דם מפני תורני השמאלית, ולגרוע מן הדם ולגבול במים חמים שבינת ימים ער עזור פוח. ואם התרירה בו המורה (33a) (לעורה) הרבה,

בזוהר דברים רח"צ ע"ב:

עד כאן היה כתוב באותו ספר של קרטנא הרופא. לבסוף היה רשום בזה הפסוק, כל שמירה שנצרך רופא חכם לעשות לחולה ששוכב בבית חליו, בית אסירי המלך - לעבד לאדון העולם! שכאשר הולך רופא חכם אצלו, ואם רופא חכם הוא, הקדוש ברוך הוא נותן לו ברכות לאותו שישפדל בו.

ואותו רופא, ימצאהו בארץ מדבר, בבית חליו שוכב. ובתהו ילל ישמן, שאותן מחלות מצרות לו. מה צריך לו לעשות? יסובגנהו - יסובב סבות ויביא עלות כדי שימנע ממנו אותם דברים שמויקים לו. יקזי לו, ויציא ממנו דם רע. יבונגהו - יסתכל ויבין אותו חולה ממה היה, ויסתכל כדי שלא יכבד עליו וימעט אותו. לבסוף - יצננהו באישון עינו, כדי שיהיה שמור כמו שצריך באותם משקים, באותן רפואות שצריכות לו, ולא יטעה (מהם) ביניהן. שאם יטעה אפלו בדבר אחד, הקדוש ברוך הוא חושב על אותו רופא כאלו שפך דמים והרגו... אמר רבי אלעזר, עד עכשו לא שמעתי מהרופא הזה ומהספר הזה כשהוא בבית חליו, היה אומר: זה יחיה, וזה ימות. והיו אומרים עליו (שהוא היה צדיק) ירא חטא, וכל מי שלא יכול היה להשיג (לקנות) מה שצריך, הוא היה קונה לו ונותן משלו,

241 וידבר אסף אל חסדיו הרשעים על חולי חילון המעיים. בימי הקיץ להשקות כל דבר לרפוא המעין העליון, הוא מרפא המעין, הנקרא איסורם, ובימי החורף לרפוא תחתית המעין בכל דבר הם, המעשה נאמרו, הוא אלקים יי, לרפא בכל דבר ויצליח, ובהחלת זריחת המים הנקרא פופה המל, הם ימי חזקת החום, מיום עשרים לירח תמוז עד תחילת ירח אלול להשקות לרפוא או להשקות משהה לכל יוון או בפתח, ולכלתי פצוץ גיד להוציא דם, ולא להשקות להפיק המעיים.

ובינהו, כי חיים ומוות ביד הרופא ולבו ודעתו ישים להגדת הראשונים ובינתם לבל ישנו מדרכיהם ומנתיבתם, ובל יתע ממעגלותם ובכל דבר ודבר ישען על בוראו, וישליך ידו הוחלתו עליו, שהוא ידריכהו בדרך משפט, ונתיב יושר, להחיות ולא להמית, לרפאות ולא להחלות, ויצלו במשלח ידו. כי ממנו תוצאות חיים, והוא רופא נאמן הרופא לשבורי לו ומחבש לעצבותם. ובכל דבריו לידעו ולחפזו בשמו והוא יאשרהו בדרך פלולה ואורה משפט, לכל יתעב מדרך ויטה מאורה.

126 וידבר אסף על כל תחליף הגוף, בין הראש ו(עך) הקרי קוד, לכל המעיים ותחליפם, לכל מיני רפואותם לרפא. וזה תחילת הרפואות לטעמי שנים ארבע ולמטעמים — לרפא בלא מחיר ובלא פסח, כי אין הפל המעין בכל עת ובכל מקום. ויטל ואלת התרופות השפיע אסף הרשעים את תלמודיו: לבלתי קחת פל פסח, (שכר), כי אם בחסד ובגמלה לרפא טעמים ודלים (ודלת הארץ).